

Ebru N. AKDOĞU-ARCA*

Iulius Iulianus Phrygia-Caria Eyaleti'nin İlk Valisi miydi?

γενναίων δ' ἀρεταὶ πόνων
τοῖς θανούσιν ἀγαλμα.
Eur. Her. 357–8

Abstract: It is usually thought so far that Iulius Iulianus demarcated the frontiers as *procurator agens vice praesidis* between two willages in Phrygian Pınarbaşı, is the governor of joint province of Phrygia-Caria under Valerianus-Gallienus. On the other hand it is accepted for a long time, the first governor of new province separated from old senatorial province Asia and established in the middle of the third century, is *praeses-legatus Augusti propraetore* Quintus Fabius Clodius Agrippianus Celsinus (late 249-early 250). Among the governors of Phrygia-Caria there is no any equestrian *procurator* except Iulius Iulianus. The same is also true for the province Asia except very few extraordinary examples. In the Pınarbaşı inscription, Iulius Iulianus is seen as διέποντος κὲ τὰ τῆς ἡγεμονίας μέρη Φρυγίας τε κὲ Καρίας. The same statement also seen in Lydian Ağabeyköy inscription should be dated to the Philippus Arabs as διέποντ<ο>ς Ἀιλίου Ἀγλάου τοῦ κρατίστου καὶ τῆς ἀνθυπατείας μέρη. It is defended by the author that these two inscriptions must be thought synchronously. μέρη indicates the division of Asia and as transitional governors equestrian *procuratores* had the accession in both provinces as *procurator agens vice proconsulis* and *procurator agens vice praesidis*. So Iulius Iulianus should be the first governor of Phrygia-Caria. After him *praesides – legati Augusti propraetore* administered the joint province of Phrygia-Caria. A certain Iulius Iulianus is known also from Nysa ad Maeandrum. This person may be the same with the governor of Phrygia-Caria. Concerning Clodius Celsinus some inscriptions captured either from Phrygia or from Caria by this time. A new Clodius Celsinus inscription from Nysa is being introduced by the author and it is known from this inscription that Nysa is kept in the new joint province of Phrygia-Caria, so Nysa was a Carian city in the 3rd century.

Keywords: Phrygia-Caria; Iulius Iulianus; Philippus Arabs; Aelius Aglaos; Q. Clodius Fabius Agrippianus Celsinus; Nysa; *procurator agens vice proconsulis*; *procurator agens vice praesidis*.

Phrygia ve Karia bölgelerinin Diocletianus'un *διοικησις* düzenlemesinden önce ne zaman Asia Eyaleti'nden ayrılarak birleşik bir Phrygia-Caria Eyaleti'ni oluşturduğu uzunca bir süredir tartışma konusudur. Önceleri yeni kurulan birleşik eyaletin 249/50'li¹ yıllarla ca. 301² yılı arasında varlığını sürdürdüğü yönünde yaygın bir görüş bulunmaktaydı. Ancak bu görüş Dmitriev tarafından çürütülmüş ve eyaletin biri 249–260'lı yıllar ve diğeri de Diocletianus Dönemi olmak üzere iki kez oluşturulup tekrar dağıldığı ortaya konulmuştur.³ Dmitriev eyaletin ilk kurulma nedeni olarak Got akınlarını gösterirken, ikinci kurulma nedeni olarak da Pers Savaşlarını göstermektedir. Bu nedenler, Roma'nın kriz durumlarında aldığı önlemler düşünüldüğünde mantığa oldukça uygun gelmektedir. Ancak söz konusu mesele bir kez daha ele almaya değerdir.

1998 yılında Tor Hauken tarafından “Petition and Response” adında bir çalışma yapılmış ve 181 ile 249 yılları arasında ağırlıklı olarak Lydia Bölgesinden olmak üzere Asia Eyaleti'nin merkezi ve doğu ke-

* Yrd. Doç. Dr. Ebru N. Akdoğu-Arca, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampus TR – 07058 Antalya (ebruakdogu@akdeniz.edu.tr).

¹ Christol – Drew-Bear 1983, 35; Barnes 1982, 215; Sartre 1995, 176; Christol – Drew-Bear 1999, 40; Roueché 2004, introduction 2, Commentary, Section I.3. Krş. Dmitriev 2001, 468 dn. 2 ve dn. 61.

² Roueché 1981, 111; Christol – Drew-Bear 1983, 38, dn. 42; Varinlioglu – French 1991, 133; Roueché 2004, Narrative, Fasti, Governors of Caria and Phrygia. Krş. Dmitriev 2001, 468 dn. 3.

³ Dmitriev 2001.

simlerinden imparatorlara yapılan yakınma ve rica içerikli ya da cevap niteliğinde çeşitli yazıtlar ele alınmıştır. Bu yakınmalar köylerden (Kemaliye, Kassar, Demirci, Güllüköy ve Kavacık), kasabalardan (Takina ve Eukhippe), imparator arazilerinden (Ağabeyköy, Takina, Aragua), senatör arazilerinden (*sacrae litterae*'nin Asia kopyası) ve birer örnekle kent (Tabala) ve özel araziden (Kilter) gelmektedir. Bu konuya ilişkin bu kadar zengin belge olmasını Hauken, her ne kadar bu tür şikayetler köylü toplumlarının vazgeçilmezi olarak düşünülse de, bu yazıtlar vasıtasıyla sakinlerin, kendilerinden istenilenleri yerine getirmek ve Roma otoritelerinin dikkatini sistemin güçsüzlüğüne çekmek için önemli bir hareketi şekillendirmiş olduğu yönündeki bir teoriye bağlamayı tercih etmektedir.⁴

Yazıtlarda söz konusu olan şikâyet konuları genel olarak iki kategoriye ayrılmaktadır: İlk kategoride askerlerin kendi güzergâhlarından ayrılarak köylere, imparatorluk arazilerine vs. yaptıkları baskınlar, sakinlerden haraç toplamaları *etc.* yer alırken, ikinci kategoride *kolletiones*, *frumentarii*, *stationarii*, *Caesariani*, *praetoriani* gibi askeri birimlerin arazilere yaptığı baskınlar, adam kaçırmalar, sakinleri yaptıkları tarım işinden alıkoyma ve sakinlerin atalarından beri yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmaları, imparatorluk vergilerini ödeyemez duruma gelmeleri gibi şikâyetler yer almaktadır. İkinci kategoride yer alan şikâyetlerin ortak noktası genel şikâyetlerinin esas olarak *kolletiones* ve bunun yanısıra yukarıda adları geçen askeri birimler üzerinde yoğunlaşmasıdır.⁵

Bu yazıtlardan tarihlendirmesi kesin olanlar Commodus, Pertinax, Caracalla, Gordianus III ve Philippus Arabs dönemlerine aittir. Kesin olmayanlarda ise bazı tartışmalar bulunmaktadır. İkinci kategoriye giren ve tarihlendirmesi kesin olmayan yazıtlarda plural imparatorlar söz konusu olduğu için genel olarak bunları daha erken bir tarihe Septimius Severus ve oğlu/oğullarına tarihlleme eğilimi, aslında bunu kanıtlayan sağlam veriler olmadığı halde, ağır basmaktadır.⁶ İkinci kategorideki yazıtlardan sadece Kavacık yazıtı ile Aragua yazıtlarının tarihleri kesindir ve Philippus Arabs ile oğluna işaret etmektedirler.⁷ Yine bu gruptan bir diğer yazıt ise Ağabeyköy (Philadelphia-Lydia) yazıtıdır (TAM V, 3, 1418) ve bu yazıtta da imparatorlar plural olarak ifade edilmişlerdir.

Ağabeyköy yazıtına göre *kolletiones* imparator arazisine baskınlar düzenleyerek sakinlerin tarlada çalışmalarına engel olmuş ve imparatorluk arazisi halkı vergilerini ödeyemez hale gelmiştir. İmparatora yazdıkları mektupta sakinler eğer sorun çözülmezse topraklarını terk edip gitmek zorunda kalacaklarını dile getirmektedirler. Ayrıca son yaşadıkları olayda – ki mektup hemen bu olay üzerine yazılmış görün-

⁴ Hauken 1998, 196.

⁵ Kemaliye'de yalnızca *kolletiones* (str. 17–7), Ağabeyköy'de *kolletiones*, *frumentarii* ve benzer başka bir birim ile (str. 1); Kassar'da *stationarii* ve *frumentarii* ile (str. 10–1), Demirci'de *stationarii* ve *frumentarii* ile (str. 4?); Kavacık'ta *frumentarii*, *praetoriani* ile (str. 7–8) birlikte görülmektedir. Yalnızca Aragua yazıtında *kolletiones* söz konusu değildir. Bunun yerine *stratiotai*, kasabadan seçkin kişiler ve *Caesariani* (str. 18–20 ve 31) şikâyete neden olmuştur.

⁶ 2. grupta yer alan ve plural imparatorlara işaret edip tarihlendirmesi net olmayan iki yazıt Kemaliye ve Ağabeyköy yazıtlarıdır. Keil – Premerstein tarafından (1914) Kemaliye yazıtı 198–212 ya da 221–222 yıllarına (26, nr. 28) ve Ağabeyköy yazıtı Septimius Severus-Caracalla (38–9 ve 45, nr. 55) dönemine tarihlenmiş olup, Ağabeyköy yazıtı Rémy (1976, 466, Tablo 3) tarafından da 198–211'e tarihlenmektedir. Bununla birlikte Ağabeyköy yazıtını Thomasson (1984, 233 nr. 174) 198–208, Herrmann (1990, 15 dn. 25) Severuslar Dönemi ve Haensch (1997, 650) Severuslar Dönemine soru işaretli olarak tarihlenmişlerdir. Söz konusu yazıt Levick (2000², 236–37 nr. 226) tarafından 3. yüzyılın ilk yarısına, olasılıkla Septimius Severus ve Caracalla zamanına tarihlenmiştir. Yine Kemaliye yazıtı da Herrmann (1990, 14 dn. 24) tarafından soru işaretli Severuslar Dönemine tarihlenmektedir. Hauken 1998 ise her iki yazıt için de Keil – Premerstein'in tarihlenmesini olası görse de gerekçeleriyle Philippus Arabs ile oğlunun dönemini tercih etmektedir (bkz. aşağıda dn. 9). Petzl (TAM V/3, 1417 ve 1418) ise ya Keil – Premerstein ya da Hauken'in tarihlendirmelerinin geçerli olduğunu ifade etmektedir. Bu grupta yer alıp herhangi bir tarihlendirme unsuru taşımayan diğer yazıtlar ise (Demirci [Keil – Premerstein 1911, nr. 222], Kassar [Keil – Premerstein 1914, nr. 9], Güllüköy [Herrmann 1959, 11–13, nr. 9]) genel olarak harf karakterlerinden yola çıkılarak Keil – Premerstein ve Herrmann (Herrmann 1990, 15 dn. 26–27) tarafından 3. yüzyıl, Hauken (1998, 244–256) tarafından ise 2. ya da 3. yüzyıl olarak tarihlendirilmişlerdir.

⁷ Kavacık Yazıtı: ετους τλβ' (Sulla *era*'sı ile verilen tarih 247/8'e tekabül etmektedir); Aragua Yazıtı: *Imp. Caes. M. [Iul(ius) P]h[i]lippus p(ius) f(elix) Aug(ustus)et [M. Iul(ius) Philippu]s n[o]bi[ll]issimus Caes(ar)*.

mektedir – on adamları kaçırılmış ve içlerinden bir tanesi 1000 Attika *drakhme*'si karşılığında serbest bırakılmıştır. *Kolletiones* bu kişileri *procurator agens vice proconsulis* Aelius Aglaos'a götüreceklerini söylemiştir. Ancak sakinler daha önce de bu türden bir mesele yaşadıkları ve bu adamlar öldürüldüğü için diğer dokuz kişinin canından endişe etmektedirler. Yazıttan tıpkı diğer örneklerde olduğu gibi⁸ bu meselenin de uzun süredir var olduğu ve bir türlü halledilemediği anlaşılmaktadır. Zira mesele köylüler tarafından bundan evvel dönemin olasılıkla imparator arazilerinden sorumlu *procurator*'u Aurelius Marcianus'a ve Asia Eyaleti'ndeki atlı sınıfından *procurator*'lara (*kratistoi epitropoi*) intikal ettirilmiş ancak çözülememiştir. Bunun üzerine köylüler imparatora mektupla başvuruda bulunmuşlar ve imparatorun Asia eyaletinin *procurator* rütbeli valisi Aelius Aglaos'u ve atlı sınıfından *procurator*'larını bu gidişatı durdurmakla görevlendirmesini rica etmektedirler.

Ağabeyköy yazıtını kesin veriler olmaksızın Severus ve oğullarına tarihlendirme eğiliminin ağır bastığını yukarıda dile getirmiştik. T. Hauken söz konusu yazıtı yeniden tarihlendirerek haklı bir şekilde yazıtın Philippus Arabs ile oğlunun dönemine tarihlendirilmesinin daha doğru olacağını ortaya koymuş⁹ ve bu görüş Mitchell tarafından da kabul görmüştür.¹⁰ Hauken'in tarihlendirmedeki dayanak noktaları şunlardır: 1. Yazıtta plural imparatorların söz konusu olması; 2. Şikayetin hedefinde *kolletiones*¹¹ ile *frumentarii* askeri birimlerinin olması; 3. Yazı karakteri; ve 4. Yazıtta Attika para sisteminin kullanılmasıdır.

Lydia yazıtlarındaki ceza formülasyonlarını inceleyen Hauken, L. Egnatius Victor Lollianus'un (*PIR*² III, E 36) ilk Asia Eyaleti *proconsul* lüğüne denk gelen yazıt ve daha önceki tarihlerden ceza formülasyonu içeren mezar yazıtlarında ceza miktarının *denarii* cinsinden verilirken, Lollianus'un ikinci *proconsul* lüğüne denk gelen Tyateira yazıtında (TAM V/2, 1149) ceza miktarının *drakhme* cinsinden verildiğini tespit etmiştir ki bu Lollianus, Gordianus III Dönemi'nin sonu ile Philippus Arabs Dönemi'nde olmak üzere üç kez *proconsul* lük yapmış bir validir ve Reynolds tarafından Asia Eyaleti'nin bölünmeden önceki son valisi olarak değerlendirilmektedir.¹²

Bu durumda yazıtta söz konusu olan para miktarının *drakhme* cinsinden verilmesine dayanarak Hauken Ağabeyköy yazıtının da Philippus Arabs Dönemi'ne tarihlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu tarihlendirmeyi destekleyen bir diğer veri ise *kolletiones* ortak paydasında birleşen yazıtlardan tarihlenebilir olanının (Kavacık Yazıtı) ve her ne kadar *kolletiones* geçmese de benzer başka askeri güçlerin adının geçtiği ve yazı karakteri bakımından oldukça benzer olan Aragua yazıtının Philippus Arabs ve oğlunun dönemine tarihlenmesidir. Bu durumda Ağabeyköy yazıtını daha kesin tarihleyebilmek için L. Egnatius Victor Lollianus'un yönetim yıllarına bakmak faydalı olacaktır. Zira kendisi alışılmadık bir biçimde Gordianus III Dönemi'nin sonlarında üç dönem için planlanan *proconsul* lük görevini Philippus Döneminde de sürdürmüş olup¹³ Reynolds kendisinin Phrygia-Caria Eyaleti'nin kurulması işle-

⁸ Bkz. aşağıda s. 69vd: Tablo.

⁹ Hauken 1998, 42–43 ve 44–46.

¹⁰ Mitchell 1999, 44.

¹¹ Hauken *kolletiones* merkezli yazıtları *kolletiones* çetesine karşı yerel bir tepki olarak yorumlamaktadır. *Kolletiones* Mısır'dan bilinen askeri bir birimdir ve Lydia yazıtları bu birimin Mısır dışındaki tek kanıtıdır. Her ne kadar Mısır örnekleri 200–203 ve 206–211 yıllarına tarihlense de Hauken bu birimin Asia Eyaletinde Philippus Arabs ile oğlunun döneminde kurulduğunu önermektedir (Hauken 1998, 165, 168).

¹² Reynolds (1994, 679) Reynolds Lollianus'un 244 Ağustos ayı ile 247 Ağustos ayı arasına denk gelen 3. *proconsul* lüğüne tarihlenen Magnesia yazıtı gibi, Aphrodisias yazıtını ve Laodiceia ad Lycum'dan ele geçmiş Asia *koinon*'unun kutlmasına ilişkin ve Philippus'un oğlunun *caesar* olarak görüldüğü sikkeyi (SNG von Aulock, 8422) eyaletin kurulması için *terminus post quem* olarak nitelendirmektedir. 244 Ağustos ayı ile 246 Haziran ayı arasına tarihlenen Aragua yazıtına göre de Asia halen yazıtta ismi anılmayan bir *proconsul* tarafından yönetilmektedir: Hauken 1998, 153.

¹³ Lollianus'un 3. *proconsul* lüğü Magnesia miltaşına (IvMagnesia 257) dayanarak kesin olarak Philippus Arabs ile oğlunun *caesar* olduğu döneme (244–47) denk gelmektedir. Smyrna yazıtına (SEG 53, 1328) göre Lollianus imparator Gordianus III tarafından ardı ardına 3 kez *extra sortem Asia proconsul* ü olarak tayin edilmiştir: ... ὑπὸ τοῦ θεοφιλεσ-

riyle iştigal etmiş olabileceğini ifade etmektedir.¹⁴ Lollianus'la ilişkili Ephesos, Metropolis, Smyrna, Miletos, Didyma, Tralleis, Magnesia ad Maeandrum, Aphrodisias, Alexandria Troas, Tyateira ve Urganlı'dan pek çok yazıt ele geçmiştir.¹⁵ Kendisinin üç dönemlik yönetim yılları tam olarak kestirilememekle birlikte bazı araştırmacılar onun 242 ile 247 arasında valilik yaptığını düşünmektedirler.¹⁶ Bazıları da biraz daha geniş bir zaman aralığını düşünerek¹⁷ onu 241/42–48 yılları arasına yerleştirmektedirler.¹⁸ Bu tarihlendirme Phrygia-Caria Eyaleti'nin kuruluş tarihini belirlemek açısından önemlidir. Zira söz konusu birleşik eyaletin 249/50 yıllarında Decius Dönemi'nde kurulmuş olduğu ve ilk valisinin de *praeses/hegemon* rütbeli Clodius Celsinus olduğu uzunca bir süredir kabul edilen bir görüştür.¹⁹ Aslında Lollianus'a ilişkin her iki tarihlendirme önerisinde de Philippus'un son 1/2 yıllık dönemindeki Asia Eyalet valisinin kim olduğu üzerine tam bir netlik olmamakla beraber Mitchell tarafından Hauken'in açıklamalarına dayanarak Aelius Aglaos'un olasılıkla Lollianus'un hemen ardından görevini icra ettiği ifade edilmektedir.²⁰ Bu oldukça makul bir görüştür, çünkü Asia Eyaleti'nin son valisi Lollianus ile Phrygia-Caria Eyaleti'nin ilk valisi olarak düşünülen Clodius Celsinus arasında oldukça kısa bir zaman aralığı bulunmaktadır ve eğer arada herhangi başka bir vali yoksa Aelius Aglaos, Lollianus'un hemen ardından göreve gelmiş olmalıdır.²¹ Aglaos yazıtta διέποντ<ο>ς Ἀιλίου Ἀγλάου τοῦ κρατίστου καὶ τῆς ἀνθυπατείας μέρη olarak geçmektedir. Yani *procurator agens vice proconsulis* olarak Asia Eyaleti'nin

τάτου | κυρίου ἡμῶν Αὐτοκράτορος | Μ. Ἀντ. Γορδιανοῦ | τρις κατὰ τὸ ἤξις | τῆς Ἀσίας ἀνθύπατον | ἀποδεδειγμένον ... Genel olarak 242 yılı 1 Temmuz'unda ilk *proconsul* lüğüne başladığı kabul edilen Lollianus'un 2. *proconsul* lüğü bu durumda 243 yılının 1 Temmuz'unda başlamış olmalıdır. Lollianus'un bu 2. *proconsul* lüğüne denk gelen ve ceza miktarının *drakhme* cinsinden verildiği Tyateira mezar yazıtında verilen tarih, yılı belli olmamakla birlikte *Audnaios* ayının 26'sı yani 18 Aralıktır. Dolayısıyla Lollianus 1 Temmuz 243'ten beri 2. kez *proconsul* dır ve bu 2. dönemi 244 yılının Haziran ayının son günü son bulacaktır. Tyateira yazıtının yazıldığı dönem aynı zamanda Pers Savaşları'nın başladığı (Kienast 1990, s.v. Gordian III) ve Gordianus III'ün bu savaşa iştirak ettiği dönemdir. Buna göre Gordianus III Pers savaşları öncesi Lollianus'un 3. kez de atanmasına karar vermiş olmalıdır. Gordianus III'ün Ktesiphon'da ölmesi ya da Philippus Arabs tarafından öldürülmesinin ardından Philippus Arabs 13 Ocak ile 14 Mart tarihleri arasında başa geçmiştir (Kienast 1990, s.v. Gordian III ve Philippus Arabs). Şu halde Tyateira yazıtı ile Philippus Arabs'ın başa geçmesi arasında 1–2 aylık bir süre vardır ve Lollianus'un 2. *proconsul* lüğü olasılıkla Gordianus III ile Philippus Arabs dönemleri arasında paylaşılmıştır. Ayrıca Aragua yazıtı uyarınca (bkz. aşağıda: Tablo) Phrygia'lı imparatorluk arazisi köylüleri imparator, Gordianus III olmasına rağmen henüz *praefectus praetorio* (243 yılı) olan Philippus Arabs'tan medet ummuşlardır. Dolayısıyla Philippus Arabs henüz imparator olmadan önce sanki bir imparator gibi Asia Eyaletinin işleriyle ilgilenmeye başlamış görünmektedir. Bu nedenle Gordianus III'ün son 1–2 ayına tarihlenen Tyateira mezar yazıtını daha çok Philippus Arabs ile ilişki içinde düşünmek doğru bir yaklaşım olacaktır.

¹⁴ Reynolds 1994, 675–80; krş. Mitchell 1999, 44 ve dn. 121.

¹⁵ Ephesos: I.Ephesos III 664, 664A; I.Ephesos VII 3088, 3089; Metropolis: I.Ephesos VII 3436 = SEG 32, 1158; Smyrna: I.Smyrna 635 = SEG 2, 652; Christol – Drew-Bear – Taşlıalan 2003, 352–357; Herrmann – Malay 2003, nr. 1–2 (SEG 53, 1327–28); Miletos: IvMilet I. 5, nr. 268, IvMilet I. 7, nr. 268 = AE 1902, 244; Didyma: CIG II 2870 = Didyma II, nr. 59; Tralleis: I.Tralleis 55; Magnesia ad Meandrum: CIL III 12270 = IvMagnesia 257; Aphrodisias: Reynolds 1994, 675–80 = SEG 44, 863; Aleksandreia Troas: CIL III 468a; Tyateira: CIG II 3516, 3517 = IGR IV 1284, 1285 = TAM V/2 1084, 1149; Urganlı: IGR IV 1501. Ayrıca bkz. Lorient 1996, 221–26.

¹⁶ Dietz 1980, 149–54; Lorient 1996; Christol – Drew-Bear – Taşlıalan 2003, 354–56; Herrmann – Malay 2003.

¹⁷ Bu düşünce Asia Eyaleti'nin son *proconsul* rütbeli valisi olduğu düşünülen Lollianus (247 *terminus post quem*) ile yeni kurulan Phrygia-Caria Eyaleti'nin ilk valisi olduğu düşünülen *hegemon* rütbeli Clodius Celsinus (geç 249–erken 250) arasındaki boşluğu doldurma çabasından kaynaklanmaktadır. Lollianus'un sıra dışı valiliği kendisinin Asia Eyaleti'ni bölme hazırlıklarıyla da uğraşmış olabileceğini düşündürmektedir; Bkz. Reynolds 1994, 679.

¹⁸ Thomasson 1984, 191; Reynolds 1994, 677; Hauken 1998, 45; Dmitriev 2001, 476 dn. 61.

¹⁹ French – Roueché 1982; Dmitriev 2001; Roueché 2004.

²⁰ Mitchell 1999, 44.

²¹ Her ne kadar 248/9 yılı TAM V/1, 230 nr.'lı yazıtta dayanarak Peachin tarafından Fl. Montanus Maximilianus ile doldurulsa da (Peachin 1990, 109–111) bu yazıtta söz konusu olan kişinin olasılıkla P. Marcus Maximilianus olduğu Eck – Roxan tarafından (1998, 107; krş. SEG 48, 1454) ortaya konulmuş ve yazıt TAM V/1 230 takip edilerek ca. 253/54'e tarihlendirilmiştir.

valisidir. Buna çok benzer bir ifadeyi Phrygia Appia'dan (Pınarbaşı, Aizanoi yakını) başka bir yazıtta daha görmekteyiz. Bu yazıt ise Phrygia-Caria Eyaleti'nin valisi Iulius Iulianus'u τοῦ κρατίστου ἐπιτρόπου τῶν Σεβαστῶν Εἰουλ(ίου) Εἰουλιανοῦ διέποντος κὲ τὰ τῆς ἡγεμονίας μέρη Φρυγίας τε κὲ Καρίας olarak anmaktadır. *Kratistos* sıfatıyla nitelendirilen Iulius Iulianus yazıtta plural olarak anılan imparatorların atlı sınıfından *procurator*'u ve Phrygia-Caria *hegemonia*'sının yöneticisi olarak Spora'lılar ile Tikta'lıların sınırlarını belirlemektedir. Christol ve Drew-Bear tarafından Iulianus yazıtı, yazıtta geçen plural imparatorlara izafeten 253–260 yani Valerianus ile Gallienus'un ortak hükümdarlık yıllarına ve "Phrygia-Caria Eyaleti'nin başına" tarihlendirilmektedir.²² Christol ve Drew-Bear bu tarihlendirmeyi yaparken Gallienus Dönemindeki askeri krize bağlı olarak atlı sınıftan askerlere artık rastlanmamasına, ancak 3. yüzyılın son 10 yılında yazıtta yer alan ἀπὸ χιλιαρχῶν²³ (= *a militiis*) unvanını hala görülmesine dayanarak Carus, Carinus ve Numerianus döneminden çok uzaklaşmamak gerektiğini düşünmektedirler. Bu nedenle de yazıtı tercihen Valerianus ile Gallienus'a tarihlenmektedirler.²⁴

- Εἰού(λιος) Διονύσιος
 ἀπὸ χιλιαρχῶ-
 ν, κατὰ τὴν κέλευ-
 4 σιν τοῦ κρατίστου
 ἐπιτρόπου τῶν Σε-
 βαστῶν Εἰουλ(ίου) Εἰου-
 λιανοῦ διέποντος
 8 κὲ τὰ τῆς ἡγεμονίας
 μέρη Φρυγίας τε κὲ Καρίας,
 γενόμενος ἐπὶ τῶν τό-
 πων κὲ τὴν ἀκριβίαν ἐξε-
 12 τάσας ὠροθέτησα,
 παρόντος κὲ γεομέ-
 τρου Αἰλιανοῦ Ἐαρινοῦ[ϋ]:
 ὄρος Τικταηνῶν κὲ Σπο-
 16 ρηνῶν *vac.*



Bu dönemden bilinen Phrygia-Caria valilerine baktığımızda Iulius Iulianus haricinde başka kimsenin *procurator* olarak bu görevi icra ettiği, en azından şu anki verilerimizle, görülmemektedir. Yani kendisi *procurator Augusti vice praesidis*'tir ve kendisi dışındaki Phrygia-Caria eyalet valilerinin hepsi *hegemon* olarak anılmaktadır. Iulius Iulianus'tan başka Diocletianus öncesi üçü kesin biri olası olmak üzere dört kişi birleşik Phrygia-Caria Eyaleti'nin valiliğini yapmışlardır ve bu kişilerin hepsi de yazıtlarda *lampro-tatos hypatikos hegemon* ya da *legatus Augusti propraetore* olarak anılmaktadırlar.²⁵ Yani eyalette *procura-*

²² Christol – Drew-Bear 1983, 39.

²³ Bu unvan daha erkene tarihlemeye engel olacak herhangi bir durum söz konusu değildir. Karş. TAM V/2 913 (Caracalla Dönemi, Tyateira): Τ. Ἀντ. Ἀλφῆνος | Ἀρίγνωτος ἀπὸ | τριῶν χιλιαρχῶν.

²⁴ Christol – Drew-Bear 1983, 38–39.

²⁵ Q. Fabius Clodius Agrippianus Celsinus: ἐπὶ πρεσβευτοῦ τοῦ Σεβαστοῦ καὶ ἀντιστρατήγου... τοῦ κρατίστου (SEG 41, 939); τὸν λαμπρότατον ὑπατικὸν ... ἡγεμόνα Φρυγία[ς] καὶ Καρίας τὸν [σω]τήρα τῶν ἔθνω[ν] καὶ τῶν περίε[ς] ἐπ[α]ρχείων, τὸν ἀγνὸν καὶ δίκαιον (SEG 41, 1174). M. Aurelius Diogenes: πρεσβευτὴν Σεβαστῶν ἀντιστράτηγον (SEG 31, 908); τὸν λαμπρότατον ἡγεμόνα (SEG 31, 909) P. Aelius Septimius Mannus: ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος (I.Laodikeia am Lykos 46); τὸν λαμπρότατον ἡγεμόνα ὑπατικὸν ἔνδοξον ἀνδρεῖον ἀγνὸν φιλανθρώπων δι' ἀπάσης ἡκοντα ἀρετῆς τὸν ἑαυτοῦ εὐεργέτη[v.. (SEG 46, 1394). Anonymus: τὸν λαμπρότατον διὰ παντὸς γένους ὑπατικὸ[v] ἡγεμόνα Φρυγ[ίας καὶ] Καρίας (IGR IV 814); [ἡγεμ]όνα Φρυγίας τε κὲ Κ[αρίας] π[ρ]εσβευτὴν κὲ ἀντιστρ[άτηγον] τῶν Σεβαστῶν, ὑπατον... (I.Laodikeia am Lykos 39). Diğer yazıtlar ve daha geniş bibliyografya için bkz. Roueché 2004, Narrative, Fasti, Governors of Caria and Phrygia.

tor rütbeli vali geleneği yok gibi görünmektedir.²⁶ Bu nedenle de Christol ve Drew-Bear kendisinin geçici vali (intérim) olabileceğini söylemektedirler.²⁷ Ancak bu yazıt Aelius Aglaos yazıtı ile birlikte düşünüldüğünde her iki metinde de geçen benzer ifadeye izafeten, yani διέποντος τῆς ἀνθυπατείας μέρη ve τῆς ἡγεμονίας μέρη, her iki yazıtı da eş zamanlı düşünmek mantıklı olacaktır. Olasılıkla Asia Eyaleti ikiye bölündüğü zaman her iki eyalete de atlı sınıftan birer *procurator*, *vice proconsulis* ve *vice praesidis* unvanlarıyla birer geçiş dönemi valisi olarak atanmış olmalıdır. μέρη²⁸ sözcüğü de ortada bir paylaşım olduğunu doğrular niteliktedir ve her iki *procurator* da paylaşımın ardından kendi paylarına düşen hisselerin yöneticiliğine atanmışlardır. Bu durumda Aelius Aglaos yazıtı ile Iulius Iulianus yazıtı, dolaşısıyla da Phrygia-Caria Eyaleti'nin ilk kuruluşu²⁹ Philippus Arabs ile kendisiyle aynı adı taşıyan oğlunun olasılıkla son iki yılına yani 247/8–249 yıllarına tarihlenmelidir.³⁰

Nysa'dan ele geçen bir yazıt (SEG 52, nr. 1098) bu kez *procurator Augusti* ve *logistes* olan bir Iulius Iulianus'u anmaktadır.³¹ Her ne kadar Blümel tarafından taşta Iulius Iulianus'un bir de *praenomen*'inin

²⁶ Aslında aynı durum Asia Eyaleti için de geçerlidir. Yani Asia Eyaletine *vice proconsulis* atanan *procurator* sayısı oldukça azdır (Krş. Rémy 1976, tablo 3) ve bunun daimi bir uygulama olmadığı anlaşılmaktadır (Karş. Hauken 1998, 45). Örneğin Asia'ya ilk *vice proconsulis* atanan kişi C. Minicius Italus'tur ve eyalet yönetimine, 88'de Domitianus tarafından öldürtülen Asia *proconsul*'ü Sextus Vettulenus Civica Cerealis'in (Tacitus, Agric. 42) yerine, *princeps*'in buyruğuyla vekillik etmiştir (*procurator provinciae Asiae, quam mandatu principis vice defuncti proco(n)s(ulis) rexit*: Pflaum 1960, nr. 59). Bir diğer *procurator agens vice proconsulis* C. Furius Sabinus Aquila Timesitheos İ.S. 236 yılında Maximinus Thraks Döneminde atanmıştır (*procurator provinciae Asiae, ibi vice XX et XXXX, item vice proconsulis*: ILS 1330). Keza Timesitheos'un Elagabalus ile Gordianus III arasına yerleşen *cursus honorum*'u da oldukça sıra dışı görünmektedir. Üçüncü *procurator agens vice proconsulis* makalede söz konusu olan Aelius Aglaos görevini Gordianus III ile Philippus Arabs dönemlerinde icra etmiştir. Son olarak da Tacitus Döneminden (276) Iulius Proculus'u tanıyoruz (*procurator provinciae Asiae vice proconsulis*: AE 1924, 70). Bunların dışında yazıtta *vice proconsulis* olarak geçmediği halde Phrygia kenti Eumeneia'da ordugâhta talidat işini yerine getiren Vitellianus'un da Septimius Severus Dönemi'nin (196) *procurator agens vice proconsulis*'i olduğu düşünülse de (MAMA IV, 328) bu biraz kuşkuyla görünmektedir. Bu durumda Asia Eyaletine *proconsul* yetkisiyle bir *procurator*'un atanması için olağandışı bir durumun söz konusu olduğunu düşünmek yerinde olacaktır.

²⁷ Christol – Drew-Bear 1983, 34.

²⁸ Krş. LSJ, s.v. μέρος.

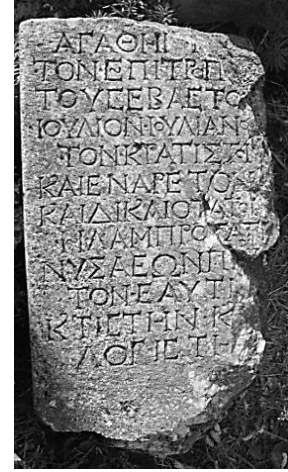
²⁹ Her ne kadar Welsch-Klein tarafından *Caria et Phrygia* eyaletinin 245–249'da Asia'dan ayrıldığı ifade edilse de bu tarihlendirmenin dayanak noktaları açıklanmamaktadır (Welsch-Klein 2008, 270). Roueché de eyaletin ilk valisinin Clodius Celsinus (249/50) olmasından yola çıkarak eyaletin oluşturulmasının Philippus'un son yılı ya da Decius'un ilk birkaç ayında gerçekleşmiş olabileceğini önerir ve yeni organizasyonu L. Egnatius Victor ile ilişkilendirir (Roueché 2004, Commentary, Section I.3 ve I.4). Iulius Iulianus yazıtı için ise plural imparatorlar söz konusu olmasından hareketle Philippus Arabs ve oğullarının (247–49) döneminin de (Decius ve oğulları ile Valerianus-Gallienus dönemlerinin yanı sıra) söz konusu olabileceğini ifade etse de olasılıkla bunu zayıf bir olasılık olarak gördüğünden Iulius Iulianus'u Phrygia-Caria *fasti*'sinin başına yerleştirmez (Roueché 2004, Narrative, Commentary, Section I.17 ve Narrative, Fasti, Governors of Caria and Phrygia). Aynı tarihlendirmeyi birleşik Galatia-Pontus Eyaleti'nin *procurator agens vice praesidis*'i C. Iulius Senecio (ἐπίτροπον τῶν Σεββ(αστῶν) πράξαντα κὲ τὰ τῆς ἡγεμονίας μέρη: Mitchell – French 2012, nr. 54, ayrıca bkz. nr. 53) için de düşünmek mantıklı olacaktır: Krş. Narrative, Commentary, Section I.4 ve dn. 5).

³⁰ Bu tarihin biraz daha geriye gitmesi de mümkündür. Çünkü Lollianus'un üçüncü *proconsul*lüğü genel olarak Philippus Arabs'ın oğlunun *caesar* unvanına sahip olduğu yıllara yani 244–47 arasına tarihlenmektedir. Ancak 3. dönemin kararını veren imparatorun Gordianus III olduğu bilindiğinden ve eğer ki Lollianus 3. dönemini de bir yıl sürdürdüyse ve bu süre Philippus tarafından uzatılmadıysa Lollianus'un Gordianus III Dönemi'nde başlayan üç dönemlik *proconsul*lüğü 245 yılında da bitmiş olabilir. Bu süre ancak Lollianus'un 3. dönem görev süresinin Philippus Arabs tarafından daha da uzatılması durumunda 245–47 yılları arasına uzayabilir: Lorient 1996, 226, Christol – Drew-Bear – Taşlıalan 2003, 354–56, Herrmann – Malay 2003, 3. Bu nedenle yeni eyaletin 245–49 yılları arasında kurulmuş olabileceği de hesaba katılmalıdır. Ayrıca 244–46'ya tarihlenen Aragua yazıtı kaleme alındığında Asia halen bir *proconsul*ün yönetimi altındadır.

³¹ Blümel 2002, 159.

anılmış olması gerekliliği vurgulansa da yazıtın yazılış biçimi ve taş incelendiğinde çok büyük bir olasılıkla taşa bir *praenomen*'in yazılmamış olduğu anlaşılmaktadır. Zira sol tarafı sağlam olarak ele geçmiş yazıtta nokta işaretinin sıkça kullanıldığı dikkati çekmektedir. Söz konusu nokta işareti genel olarak bir ifadenin tamamlanıp yeni bir ifadenin başladığı yerlere konulmuştur. Bu bağlamda Iulius Iulianus'un adının zikredildiği 4. satırın başında da nokta işareti kullanılmıştır. Bununla birlikte bir üst satırdaki Σεβαστο harflerinin ardından yalnızca bir harfin sığacağı kadar bir boşluk bulunmaktadır.

- ἀγαθῆι • τ[ύχηι]
- τὸν • ἐπίτροπ[ον]
- τοῦ Σεβαστο[ῦ]
- 4 • Ἰούλιον • Ἰουλιανὸ[v]
- τὸν • κράτιστον
- καὶ ἐνάρετον
- καὶ δικαιοτάτον
- 8 • ἡ • λαμπροτάτη
- Νυσαέων • π[όλις]
- τὸν • ἐαυτῆ[ς]
- κτίστην • κ[αί]
- 12 λογιστῆ[v].



Blümel ayrıca burada ismi anılan *procurator*'un PIR²²'de yer almamasına izafeten şimdiye kadar belgelenmemiş olduğunu da ifade etmektedir. Ancak Nysa yazıtında adı geçen Iulius Iulianus'un Phrygia Appia'da bulunan sınır yazıtında adı geçen *procurator Augusti vice praesidis* Iulius Iulianus'la aynı kişi olabileceği düşünülmelidir. Her iki yazıttaki kişi de *kratistos epitropos* olarak yani atlı sınıftan bir *procurator* olarak anılmaktadır. Ancak Nysa yazıtı ile ilgili sorun Iulius Iulianus'un burada tek bir imparator zamanında *procurator*'luk yaptığıdır. Harf karakterleri de yazıtın olasılıkla III. yüzyılın ilk yarısı içerisinde yazıldığına işaret etmektedir. Bu durumda eğer bu iki yazıttaki Iulius Iulianus da aynı kişiye işaret ediyorsa, ki bu mümkün görünmektedir, Iulius Iulianus olasılıkla Asia'nın mali *procurator*'u olarak tek bir imparator döneminde (Gordianus III?) ya da tercihen yine Philippus Arabs Dönemi'nde³² Nysa'da *logistes*'lik yapmıştır. Yani *curator rei publicae*³³ olarak kentin kendisinin çözemediği mali bir sorunuyla ilgilenmiştir.³⁴ Ancak bu sırada kendisi henüz *vice praesidis* değildir. Çünkü öyle olsaydı bu yazıtta çok büyük bir olasılıkla belirtilirdi. Sonrasında ise birleşik Phrygia-Caria Eyaleti'nin oluşturulması sırasında *procurator agens vice praesidis* olarak görevlendirilmiş olmalıdır.

Diocletianus öncesindeki Phrygia-Caria Eyaleti'nin ne zaman çözüldüğü hakikaten şüphelidir. Dmitriev tarafından kuruluş nedeni Got saldırılarına bağlanan eyaletin akınların Batı Anadolu'da 260'larda sona ermesine ve Phrygia-Caria valilerine ilişkin bu dönemden sonra kanıt olmamasına izafeten bu ta-

³² Söz konusu olabilecek tek imparator dönemi Gordianus III'ün yönetim yılları olabileceği gibi, Philippus Arabs'ın 244 yılı başından kendisi ile aynı adı taşıyan oğlunun henüz 244 yılı bitmeden *caesar* unvanını alması arasındaki zaman dilimi de olabilir. Zira Philippus Arabs'ı tek başına anan bazı yazıtlar 244 yılına tarihlenmişlerdir: SEG 17, nr. 613 (Pamphylia); I.Iznik 1015 (Bithynia); IMS IV 73 (= CIL III 1687), 125, 126 (Moesia); IMS VI 198 (Moesia). Bununla birlikte oğul Philippus *caesar* olmasına rağmen sadece baba Philippus Arabs'ı anan yazıtlar da bulunmaktadır: IDR III/2 81 (Dacia); IDR III/3 58, 214 (Dacia). Bu durum oğul Philippus Arabs'ın henüz yedi yaşında (Loriot 1975, 788–797, Peachin 1990, 31, 62–66) *caesar* yapılmasının, yani henüz küçük bir çocuk olmasının yarattığı algıdan kaynaklanıyor olmalıdır. Bunların yanı sıra aynı kişinin görevini birkaç imparatorun dönemine gelecek şekilde uzun yıllar (krş. Timsitheos [Elagabalus-Philippus Arabs]: Pflaum 1960, nr. 317) yapması kişinin bazı yazıtlarda singular, bazı yazıtlarda da plural imparatorların *procurator*'u şeklinde görünmesine de neden olabilir.

³³ Liebenam 1897, 290–325; Mason 1974, 66, s.v. λογιστεία, λογιστεύω, λογιστής; Burton 1979, 465–487; Dmitriev 2005, 189–197.

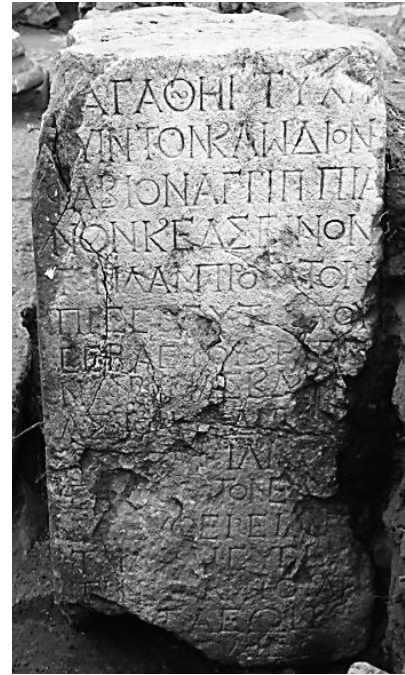
³⁴ Söz konusu dönemde aşağıdaki tablodan görüleceği üzere pek çok mali sorun yaşanmıştır.

rihlerde çözülmüş olabileceği ifade edilmektedir. Bu son derece makul bir önermedir. Ancak bir Karia kenti olan Nysa, Valerianus-Gallienus Dönemi sikkelerinde kendisini Asia'nın altıncı kenti olarak ünlemektedir.³⁵ Bu durumda acaba birleşik eyalet Valerianus-Gallienus Dönemi'nin olasılıkla sonunda olmak üzere dağıldı mı, yoksa Maiandros sınırında yer alan bu kent Asia Eyaleti'nden hiç ayrılmadı mı? Çok yakın bir zamanda Nysa'da³⁶ bulunan ve Phrygia-Caria eyalet valisi Clodius Celsinus'u onurlandıran yeni bir yazıt Nysa'nın 3. yüzyılın ortasında Asia Eyaleti'nden ayrıldığına, dolayısıyla da bir Karia³⁷ kenti olduğuna kesin bir kanıt sunmaktadır:

Bu yeni yazıt, Cadde 1 kazılarında³⁸ güney cadde duvarına devşirme olarak örülmüş vaziyette ele geçmiştir. Taşın sol alt ve üst köşeleri ile sağ üst köşe ve yan yüzde kırıklıklar vardır. Mermer üzerine yazılmış olan yazıt onaltı satırdan oluşmaktadır.

Y. 1,06 m; G. 0,50 m; D. 0,46 m; HY. 0,025–0,045 m.

ἀγαθῆι τύχηι
 [Κ]ύντον Κλώδιον
 Φάβιον Ἀγριππια-
 4 νὸν Κελσεῖνον
 τὸν λαμπρότατον
 πρεσβευτήν τοῦ
 Σεβαστοῦ ♥ ἡγε[μό]-
 8 να Φρυγίας καὶ Καρ[ί]-
 ας τὸν ♥? ΔΙΓ...
 ΤΟ... ΦΙΛΙ...
 ε... τὸν ἔαυ[τής]



³⁵ Regling 1913, nr. 191, 199, 219; Sikkelerin yorumlanması için bkz. Robert 1977, 64–77; krş. Roueché 1981, 120 ve dn. 127. Ancak Roueché bu dönemde Nysa'yı Asia'ya bağlı düşünmüş olacak ki Nysa'nın Asia'nın altıncı kenti olmakla övünmesini eyaletin yeni organizasyonunun etkisinin bir işareti olarak yorumlamaktadır.

³⁶ Söz konusu yazıt, Aydın Arkeoloji Müzesi Başkanlığında ve Doç. Dr. Serdar Hakan Öztaner'in bilimsel danışmanlığında devam eden Nysa kazılarının 2014 yaz sezonunda gün yüzüne çıkarılmıştır. Nysa kentinin yazıtları 2013 yılından beri Yard. Doç. Dr. Nuray Gökçalp Özdil ve tarafımdan çalışılmaktadır: Bkz. Öztaner – Akdoğan Arca – Gökçalp Özdil 2014.

³⁷ Apamea anlaşmasını müteakiben Maiandros Nehri Lydia ile Karia bölgeleri arasında Attaloslar ile Rhodos hakimiyetini ayıran bir sınır olarak kabul edilince Nysa bu nehrin kuzeyinde yer aldığından Attalos hakimiyetinde kalmıştır (Thonemann 2011 45–46). Dolayısıyla kent Maiandros Nehri'nin kuzeyinde kalması dolayısıyla bazı modern yazarlar tarafından Lydia Bölgesi içerisinde değerlendirilmiştir. Krş. Cramer 1832, 466–68; Regling 1913, 70–113; Olshausen, DKP 4, 1972, 218 (s.v. Nysa); Bean 1979, 636–37; Jones 1987, 358–360; LIMC Suppl. 13.1, 1997, 905 (s.v. Nysa I). Bununla birlikte kent genel olarak antik (Plinius: Nat. Hist. V, 108, Ptolemaios: V 2, 15, Strabon XIV, I, 1 ve XIV, I, 43–48 ve Stephanos Byzantios: Eth 479. 7–14) ve modern yazarlar tarafından daha çok bir Karia kenti olarak görülmektedir: Krş. Kadioğlu 2006, 3; Blümel 2007; Kadioğlu 2014, 1; LGPN VB, s. x; Öztaner – Akdoğan Arca – Gökçalp Özdil 2014, 235. Bu yeni Nysa yazıtı sayesinde bir başka konu daha aydınlığa kavuşmaktadır. Roueché tarafından birleşik eyaletin isminin Caria'da Caria-Phrygia ve Phrygia'da ise Phrygia-Caria olarak düşünüldüğü ifade edilmektedir. (Roueché 2004, Commentary, Section I, I.2) Çünkü Clodius Celsinus'u anan bir Phrygia yazıtında (SEG 41, 1174) eyaletin ismi Phrygia-Caria şeklinde geçerken; Aphrodisias'tan eyaletin 2. Dönem valilerinden Oppius Aelianus Asklepiodotos'u anan yazıtta (SEG 31, 910) ise eyaletin ismi Caria-Phrygia olarak geçmektedir. Celsinus yazıtının Nysa'da ele geçmesiyle Karia'daki varlığı kesinleşen Nysa kentinde de eyaletin isminin Phrygia-Caria olarak geçmesi Roueché'nin bu görüşünü desteklemektedir. Ayrıca Clodius Celsinus'un adı yukarıda bahsedilen Phrygia yazıtında Q. Fabius Clodius Agrippianus Celsinus şeklinde geçmektedir.

³⁸ Nysa'daki Cadde 1 Kazıları'na yönelik son veriler için bkz. Öztaner – Akdoğan Arca – Gökçalp Özdil 2014.

12 ἐφ' εὐθενεία[ς σω]-
 τήρα [κα]i εὐεργέ-
 την ἢ λαμπροτάτη
 [N]υσσάεων
 [π]όλις ♥

Hayırlı uğurlu olsun! Quintus Clodius Fabius Agrippianus Celseinus'u, Phrygia-Caria'nın pek seçkin legatus Augusti rütbeli praeses'ini,³⁹ ... kendi refahının kurtarıcısı ve hayırhahını pek seçkin Nysa'luların kenti onurlandırdı.

Str. 8–9: Taşın yüzeyi genel olarak iyi korunmakla beraber, yer yer, özellikle de 8. satır sonu ile 11. satırlar arasında ciddi bir tahribat söz konusudur. 8. satırın sonunda: κα harflerinin ardından dik bir çizgi okunabilmektedir. Bu dik çizgi καi sözcüğünün *iota*'sı olabileceği gibi, Καρίας sözcüğünün *rho*'suna ait de olabilir. Ancak taş bu noktada çok tahrip olduğu için okunamamaktadır. Her ne kadar söz konusu ifadeye yazıtlarda hep ἡγεμόνα Φρυγίας καὶ Καρίας şeklinde rastlansa da bu yazıtta her satırda 12–14 harf kullanıldığı ve hatta 14 harfi sığdırmak amacıyla ligatürler yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda καi sözcüğünün göz ardı edilmiş olması da olası görünmektedir.

Str. 9–10: Δι harflerinin ardından gelen harf köşeli bir *sigma* da olabilir. Celsinus yazıtlarda *hypatikos*, *dikaïos*, *hagnos* olarak anılmaktadır. Buradan yola çıkarak δις ὑπα|τον ya da daha zayıf ihtimalle δικαιο|τα|τον önerilebilir.

Bu durumda, Diocletianus öncesinde birleşik eyaletin, Nysa'nın kendisini Asia'nın altıncı kenti olarak ünediği zaman yani Valerianus-Gallienus Dönemi'nde (255–60)⁴⁰ dağıldığını varsaymak gerekecektir.

Gotların Ionia saldırıları için düşünülen en erken tarih ise 262/3 yılıdır.⁴¹ Ionia'da Ephesos ve Miletos kentleri kuşatılmıştır. Bu durumda eyaletin kurulma nedenini salt Got akınlarına bağlamak yeterli görünmemektedir. Söz konusu dönem Küçük Asya için oldukça çalkantılı olmuştur. Bir taraftan Got saldırıları, öte taraftan Perslerin Küçük Asya'yı tehdidi 3. yüzyıl imparatorlarını oldukça uğraştırmış görünmektedir. Her ne kadar Sasaniler Anadolu'da en batıya – Ikonion'a – I. Şapur'un III. seferi sırasında (260)⁴² ulaşmış olsalar da Sasanî İmparatorluğu'nun kurucusu, Şapur'un babası I. Ardaşır Döneminde de Roma için yeterince tehdit oluşturmuşlardır.⁴³ Antik yazarlarca Artakserkses'in (I. Ardaşır), atalarından kendilerine miras kaldığı gerekçesiyle Roma'nın, Avrupa'nın karşı yakasında Ionia ve Karia'yı da içine alacak şekilde (Küçük) Asia'nın tümünden geri çekilmesini istediği⁴⁴ ifade edilse de Sasanilerin kendilerini Akhemenid imparatorluğunun mirasçısı olarak görüp görmedikleri üzerine bazı tar-

³⁹ πρεσβευτής καὶ ἀντιστράτηγος ile ἡγεμόνων ifadelerinin birlikte *praeses provinciae*'a işaret etmesi ile ilgili olarak bkz. Mason 1974, s. 148, s.v. *praeses provinciae*. Diocletianus öncesi Phrygia-Caria birleşik eyaletinin valileri bazı yazıtlarda *legatus Augusti propraetore*, bazı yazıtlarda *praeses*, bazı yazıtlarda ise *legatus Augusti propraetore praeses* olarak anılmaktadır. Yazıtlar için bkz. Q. Fabius Clodius Agrippianus Celsinus: SEG 36, 1195; SEG 41, 939, 940a, 1174; I.Iasos 18; M. Aurelius Diogenes: SEG 31, 908, 909; SEG 41, 940b; SEG 47, 1748; P. Aelius Septimius Mannus: I.Laodikeia am Lykos I, 46; SEG 46, 1394; Anonymus: IGR IV 814; I.Laodikeia am Lykos I, 39. Birleşik Eyalet valilerinin genellikle ya *praeses* ya da *legatus Augusti propraetore* olarak düşünülmesine ilişkin bkz. Dmitriev 2001, s. 473 ve dn. 37.

⁴⁰ Keramos'ta bulunan ve Phrygia-Caria valilerinden M. Aur. Diogenes'i anan miltaşının (Varinlioğlu – French 1991, 123–37, 2.2 = SEG 41, 940) 255'e tarihlenmesi temelinde eyaletin dağılması için 255 yılını *terminus post quem* kabul etmek yerinde olacaktır.

⁴¹ Magie 1950, 1566–67, n. 28; krş. Dmitriev 2001, 477.

⁴² Olshausen 2014, harita: Romans and Sasanids in the Soldier-Emperors period (3rd cent. AD).

⁴³ Severus Alexander Döneminde başlayan Roma-Sasanî savaşları Maximinus Thrax, Gordianus III, Philippus Arabs, Valerianus-Gallienus Dönemlerinde de hızını kesmeden devam etmiştir: Kettenhofen 1983, Southern 2004, 233–240, Dignas – Winter 2007, 70–84.

⁴⁴ Herod. VI. 2, 1–2; VI. 4, 5; Cassius Dio LXXX, 4; Ammianus Marcellinus XVII, 5, 5–6; Zonaras III. 121, 19–22; 121, 24–122. 7.

tışmalar bulunmaktadır.⁴⁵ Bununla birlikte Sasanilerin saldırılarını giderek daha da batıya kaydırdukları gerçektir. Roma'nın içinde bulunduğu kriz ve savaş ortamından yararlanan Sasaniler Roma'ya karşı agresif bir tutum izlemişler ve Roma bu tutuma geç adapte olmuştur.⁴⁶ Hem Sasaniler hem de Romalılar mücadeleleri sonucunda ele geçirdikleri topraklara kalıcı olarak sahip olmadıklarının farkındaydılar⁴⁷ ve bu da birbirleri için sürekli olarak tehdit oluşturacakları anlamına gelmekteydi.

Her ne kadar gerek Gotlar gerekse Persler Asia'yı sık sık tehdit etseler de eyaletin oluşturulma nedeni doğrudan bu tehlikelere bağlı olarak değil, burada bu ve imparatorluğun başka yerlerinde cereyan eden tehlikeler karşısında imparatorların sürekli savaş alanlarında olması,⁴⁸ imparatorun hem dış ve hem de iç savaşlar dolayısıyla sürekli hayati tehlike altında bulunmasının yarattığı iktidar boşluğu, askerlerin başıboş ve keyfi hareketleri ve olasılıkla başka sebepler neticesinde⁴⁹ Asia Eyaleti'nde idari sistemin artık işlememesi karşısında alınmış bir önlem olarak düşünölmelidir. Anlaşılan odur ki Asia *proconsul*ü artık bu koca eyaletin her köşesine yetişememekte; Asia Eyaleti'nin *procurator*'ları hiçbir problemi halledememekte ve özellikle Lydia ve Phrygia bölgelerinde can ve mal güvenliği tehdit edilmekteydi. Bunun neticesinde belki Gordianus III zamanından beri tırmanan ve Philippus Arabs Dönemi'nde de ayyuka ulaşan şikayetler Philippus'u kesin bir önlem almaya zorlamış olmalıdır. Philippus Arabs Dönemi'nin tek *proconsul*ünün Lollianus olması da ilgi çekicidir (*procos. Asiae ter/ ἀνθύπατον πολλακίς τῆς Ἀσίας*). Bu kadar kısa bir zaman diliminde bu görevin üç dönem için üstlenilmesi kesin olarak olağanüstü şartların ya da durumların bir göstergesi olmalıdır.⁵⁰

Tablo: 2. yy. sonu 3. yüzyılın ilk yarısında imparator ve imparatorluk yöneticilerine yapılan rica ve başvurular

Commodus	Kilter (Phrygia, Pentapolis): ⁵¹ Asia <i>proconsul</i> ü T. Flavius Sulpicianus'un <i>subscriptio</i> 'sunu aktaran bir <i>tribunus</i> 'un mektubu. Özel araziler askerlerin tecavüzüne uğramış. Olay <i>proconsul</i> e intikal etmiş. <i>Proconsul</i> de meseleyi <i>auxilia cohors</i> 'unun <i>tribunus</i> 'una havale etmiş.
Pertinax	Tabala kenti (Lydia): İmparator Pertinax'ın mektubu ve <i>proconsul</i> Aemilius Iuncus'un Tabala magistratlarına, <i>boule</i> ve <i>demos</i> 'una mektubu: Askerler Aizanoi'a asker toplamaya gönderildikleri bahanesiyle ana yoldan ayrılıp Tabala'ya giderek yasal olmayan bir şekilde para toplamışlardır. İmparator valinin durumdan haberdar edileceğini ve valinin gerekli önlemleri alacağını ifade etmektedir. Bunun üzerine <i>proconsul</i> Aemilius Iuncus Tabala'lılara mektup yazar ve durumu kanıtlamaları halinde söz konusu askerlerin cezalandırılacağını vurgular. Metnin devamına Hauken tamamlama önerisi getirir. Bu tamamlamaya göre askerlerin ana yoldan ayrılmasının iznli olmadığı ve bu kararı kentlerinin kasusal alanında sergileyebilecekleri anlaşılabilir. Taşın buluntu yerinin kentin de konuşlandığı Burgaz Tepe Dağının doğu eteği olmasından yola çıkarak askerlerin kente çıkmalarını engellemek için yazıtın Tabala'ya çıkan yol üzerine yerleştirilmiş olduğunu önerir. ⁵²

⁴⁵ Yar-shater 1971. Bununla birlikte Dignas – Winter (2007, 56–62) tarafından Res Gestae Divi Saporis olarak adlandırılan ve üç dilli olarak yazılan Ka'ba-i Zarduşt yazıtında şapur I'in kendisini Akhemenid kralı tarzında "kralların kralı" olarak ünlemesinde, Naş-i Rustam Vadisi'ndeki Ka'ba-i Zarduşt adlı binanın Darius I Dönemi'nde inşa edilmiş bir tapınak olması ve yazıtın Akhemenid gelenek çerçevesinde orta Pers, Parth ve Grek Dillerinde yazılmış olmasından ve Orta Pers dilinde yazılmış metin Akhemenid tapınağının doğu tarafına yazılırken; Parth ve Grek dillerindeki metinlerin ise güney ve batı duvarlarına yazılmasından yola çıkılarak Sasanilerin Akhemenid Dönemi'ndeki sınırlarını yeniden tesis etme arzusunda oldukları ifade edilmektedir. Res Gestae Divi Saporis'in çevirisi için bkz. Hekster 2008, 112–113.

⁴⁶ Drijvers 2009, 446.

⁴⁷ Drijvers 2009, 447.

⁴⁸ Southern 2004, 246–250, Hekster 2008, 61–63, Mennen 2011, 35–37.

⁴⁹ Mitchell 1999, 45–46.

⁵⁰ Hauken 1998, 153.

⁵¹ Çevrepınar Köyü.

⁵² Hauken 1998, 207.

Caracalla

1. Euhippe (Karia): Bir Karia kasabası olan Euhippe'de de askerler ve memurlar ana rotalarını terk ederek Euhippe'ye yönelmiş ve kasabalılar da *proconsul*'e başvuruda bulunmuşlardır. Hauken fragment halinde olan yazıtta göre kasabalıların imparator Caracalla'ya ricada bulunmuş olduğunu ifade etmektedir. *Proconsul* C. Gabinius Pompeianus kendilerine bir *edictum* ile cevap vermektedir: İ.S. 211–213.

2. Takina (Phrygia): Caracalla'nın *subscriptio*'su, azatlı *procurator* Aurelius Philocyrius'un iki mektubu ve *proconsules Asiae* Gavius Tranquillus ile M. Iunius Concessus Aemilianus'un mektupları. Phrygia'da bir kasaba ve imparator arazisi olan Takina'nın halkı, Roma askerlerinin keyfi davranış ve çapulculuklarından şikayet ederek imparatora başvurmuştur. Takinalılar şikayetlerini imparator azatlı olan *procurator* vasıtasıyla imparatora ilemişlerdir. Bazı askerler imparator kararnamelelerini çiğneyerek Takinalılara baskı yapmışlar ve tacizde bulunarak araziye talan etmişlerdir. *Procurator* ise imparator mülkünde oturanların ücretlerini mil hesabına göre ve işin ağırlık derecesine göre almalarını, malikane sakinlerine tazminat ödenmesini *proconsul*'e bildirerek meseleyi *proconsul*'e havale eder. *Proconsul* de Takina *boule* ve *demos*'una mektup yazarak imparator emirnamelelerinin çiğnendiği için bu metnin köye dikilmesini ve hiç kaldırılmamasını ve kararı ihlal edenlerin suçlu ve günahkar muamelesi göreceklere bildirir. Meseleye azatlı *procurator*'un meslektaşları bir diğer *procurator* Pacuvius Aemilianus ve Phrygia *procurator*'u da karışır: İ.S. 214–216.

Gordianus III ve Philippus Arabs

1. Kavacık (Lydia): Yazıtta *frumentarii*, *kolletiones*, *praetoriani* köy sakinlerinin elindeki kaynaklara illegal yollarla ve köylüleri taciz ederek zorla el koymuş. Philippus'un mutlu zamanlarına gönderme yapılmıştır. Kasaba halkı söz konusu güçler tarafından topraklarından uzaklaştırıldıklarını ifade ederek daha önceden İmp. Gordianus'a başvurmuşlar ama sorun çözülmediği için mesele 247/48'de tekrar gündeme gelmiştir: Gordianus III ve Philippus Arabs ve oğlu 247/8 (Sulla *era*'sıyla 332).

2. Aragua'lı *katoikoi* ve Phrygia Appia'daki Moiteanoi ile Soenoi çiftçileri (Phrygia): Phrygialı çiftçiler devleti koruması gereken kişilerin tecavüz ve gaspına uğradıklarını iddia etmektedir. Köylüler ana yoldan uzakta, kırsal bir alanda yaşadıkları halde Philippus döneminin çok mutlu zamanlarının tersine çileler çekmektedirler. Çilelerinin sebebi Appia teritoryumunda gezinen askerler, kentten önde gelenleri ve *Caesariani*'nin ana yoldan ayrılarak köylülerin tarlalarını sürdükleri öküzlere el koyup çalışmalarına engel olmaları, mallarını gasp etmeleri, köylüleri ayaklarının altında çiğnemeleri ve özellikle *Caesariani* tarafından paralarına el konulması ve köylülerin arazilerini terk etmek zorunda kalmalarıdır. Mesele önce doğrudan imparatorun *praefectus praetorio*'su konumunda olan Philippus Arabs'a ve daha sonra bu kez imparator iken Philippus Arabs'a intikal ettirilmiş ve imparator tarafından Asia *proconsul*'üne havale edilmiştir: Philippus Arabs Gordianus III'ün *praefectus praetorio*'su iken (243) ve Philippus Arabs Augustus, oğlu Caesar unvanına sahipken (244–46).

2./3. yy.

1. Ağabeyköy (Lydia, Philadephia): İmparatorluk arazisi sakinlerinin plural imparatorlara yaptığı rica. *Kolletiones* imparator arazisine baskınlar düzenleyerek köylülerin tarlada çalışmalarına engel olmuş ve imparatorluk arazisi halkı vergilerini ödeyemez hale gelmiş ve eğer sorun çözülmezse topraklarını terk edip gitmek zorunda kalacaklarını dile getirmiştir. *Kolletiones* ayrıca son olayda on adamı kaçırmış ve içlerinden bir tanesini 1000 Attika *drakhme*'si karşılığında serbest bırakmıştır. *Kolletiones* bu kişileri *procurator a. v. proconsulis* Aelius Aglaos'a götürdüklerini söylemiş ancak daha önce bu türden bir mesele yaşadıkları ve bu adamlar da öldürüldüğü için köylüler diğer dokuz kişinin canından endişe etmektedirler.

Bu meselenin de uzun süredir halledilemediği anlaşılmaktadır. Mesele köylüler tarafından bundan evvel dönemin olasılıkla imparator arazilerinden sorumlu *procurator*'u Aur. Marcianus'a ve Asia Eyaleti'ndeki atlı sınıftan *procurator*'lara intikal ettirilmiş ancak çözülememiştir. Bunun üzerine köylüler imparatora mektupla başvuruda bulunmuşlar ve imparatorun Asia Eyaleti'nin *procurator* rütbeli valisi Aelius Aglaos'u ve atlı sınıftan *procurator*'larını bu gidişatı durdurmakla görevlendirmesini rica etmektedirler: Philippus Arabs ve oğlu?

2. Kemaliye/Mendekhora (Lydia, Philadephia): *Kolletiones*'in mevcut yasaları ihlal etmek suretiyle bir köyü haraca bağlaması. Köylüler doğrudan imparatora yazarak ondan *proconsul*'ün davayı kabul etmesini ve imparatorluk yasalarına göre kararını vermesini sağlamasını rica etmişlerdir. Plural imparatorlar söz konusu. Aurelius isimli iki kişinin anılmasından hareketle Hauken yazıtın, 212 sonrasında ve olasılıkla Philippus Arabs dönemine ait olabileceğini ifade etmektedir. Ama Septimius Severus ve oğulları da mümkün.
3. Demirci (Lydia): Olasılıkla Asia *proconsul*'ünün illegal talepler için *edictum*'u. Yazıt oldukça fragman halinde. Tamamlama olarak *stationarii*, *frumentarii* (kısmen kalmış), *kolletiones* söz konusu: Philippus Arabs?
4. Kassar (Lydia): Köy sakinlerinin olasılıkla Asia *proconsul*'üne yaptıkları rica. Yazıt oldukça fragman halinde. Olasılıkla *proconsul*'e yapılan bir *petitio* söz konusu. Hedefte *stationarii*, *frumentarii* ve *kolletiones* var. Köye saldırı, zarar ve kaldırılmayacak yükümlülükler söz konusu. Orada yaşayanlar ve *kolletiones* kalabalığının aşırı harcamaları yüzünden köy finansal olarak çökmüş, banyo ve zaruri ihtiyaçlarını göremez hale gelmiş. Kemaliye ve Kavacıkta tarihlandırma geçerli: Philippus Arabs?
5. Güllüköy (Lydia): Köy sakinlerinin olasılıkla Asia *proconsul*'üne yaptıkları rica. Fragment halinde olan yazıtta göre muhtemelen köydeki bir arazinin sahibi, imparatora borçlu oldukları yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri amacıyla sakinler adına, [yollarda gezinip] kendilerine zarar verenler için Philadelphia magistratlarını ve özellikle *eirenarkhes*'i [görevlendirmesi] için *proconsul*'e yalvarmaktadır.

Kısaltılmış Kaynakça

- Barnes 1982 T. D. Barnes, The New Empire of Diocletian and Constantine, Cambridge (Mass.) 1982.
- Bean 1979 G. E. Bean, Nysa, şurada: R. Stillwell (ed.), The Princeton Encyclopedia of Classical Sites, Princeton ²1979.
- Blümel 2002 W. Blümel, Epigraphische Forschungen im Westen Kariens 2000, AST 19/2, 2002, 157–159.
- Blümel 2007 W. Blümel, Neue Inschriften aus Karien III, EA 40, 2007, 41–48.
- Burton 1979 G. P. Burton, The Curator Rei Publicae: Towards a Reappraisal, Chiron 9, 1979, 465–487.
- Cameron – Bowman – Garnsey 2008 A. Cameron – A. Bowman – P. Garnsey, The Crisis of Empire A.D. 193–337, CAH XII, Cambridge 2008.
- Christol – Drew-Bear 1983 M. Christol – Th. Drew-Bear, Une délimitation de territoire en Phrygie-Carie, Travaux et recherches en Turquie 1982, Leuven 1983, 23–42.
- Christol – Drew-Bear 1999 M. Christol – Th. Drew-Bear, Antioche de Pisidie, AnTard 7, 1999, 39–71.
- Christol – Drew-Bear – Taşlıalan 2003 M. Christol – Th. Drew-Bear – M. Taşlıalan, Lucius Egnatius Victor Lollianus, proconsul d'Asie, Anatolia Antiqua 11, 2003, 343–59.
- Cramer 1832 J. A. Cramer, A geographical and historical description of Asia Minor, Oxford 1832.
- Dietz 1980 K. Dietz, Senatus contra principem. Untersuchungen zur senatorischen Opposition gegen Kaiser Maximinus Thrax, Münih 1980.
- Dignas – Winter 2007 B. Dignas – E. Winter, Rome and Persia in Late Antiquity, New York 2007.
- Dmitriev 2001 S. Dmitriev, The End of provincia Asia, Historia 50, 2001, 468–489.
- Dmitriev 2005 S. Dmitriev, City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor, Oxford 2005.
- Drijvers 2009 J. W. Drijvers, Rome and the Sasanid Empire: Confrontation and Coexistence, P. Rousseau (ed.), A Companion to Late Antiquity, Oxford 2009, 441–454.
- Eck – Roxan 1998 W. Eck – M. M. Roxan, Zwei Entlassungsurkunden – *tabulae honestae*

- missionis* – für Soldaten der römischen Auxilien, Archäologisches Korrespondenzblatt 28, 1998, 95–112.
- French – Roueché 1982 D. H. French – C. Roueché, *Governors of Phrygia and Caria*, ZPE 49, 1982, 159–160.
- Haensch 1997 R. Haensch, *Capita Provinciarum. Statthaltersitze und Provinzialverwaltung in der römischen Kaiserzeit*, Mainz 1997 (Kölner Forschungen 7).
- Hauken 1998 T. Hauken, *Petition and Response, An Epigraphic Study of Petitions to Roman Emperors*, 181–249, Bergen 1998.
- Hekster 2008 O. Hekster with Nicholas Zair, *Rome and its Empire, AD 193–284*, Edinburgh 2008.
- Herrmann 1959 P. Herrmann, *Neue Inschriften zur historischen Landeskunde von Lydien und angrenzenden Gebieten*, Viyana 1959 (Denkschriften ÖAW, phil.-hist. Kl. 77,1).
- Herrmann 1990 P. Herrmann, *Hilferufe aus römischen Provinzen: ein Aspekt der Krise des römischen Reiches im 3. Jhdt. n. Chr.*, Hamburg 1990.
- Herrmann – Malay 2003 P. Herrmann – H. Malay, *Statue Bases of the Mid Third Century A.D. from Smyrna*, EA 36, 2003, 1–11.
- Jones 1987 N. J. Jones, *Public Organization in Ancient Greece: A Documentary Study*, Philadelphia 1987.
- Kadioğlu 2006 M. Kadioğlu, *Die Scaenae Frons des Theaters von Nysa am Mäander*, Mainz 2006 (Forschungen in Nysa am Mäander Band 1).
- Kadioğlu 2014 M. Kadioğlu, *Das Gerontikon von Nysa am Mäander*, Mainz 2014 (Forschungen in Nysa am Mäander Band 3).
- Keil – Premerstein 1911 J. Keil – A. v. Premerstein, *Bericht über eine zweite Reise in Lydien, ausgeführt 1908 im Auftrage des K. K. Österreichischen Archäologischen Instituts*, Viyana 1911 (Denkschriften ÖAW, phil.-hist. Kl. 54, Abh. 2).
- Keil – Premerstein 1914 J. Keil – A. v. Premerstein, *Bericht über eine dritte Reise in Lydien und den angrenzenden Gebieten Ioniens, ausgeführt 1911 im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Viyana 1914 (Denkschriften ÖAW, phil.-hist. Kl. 57, Abh. 1).
- Kettenhofen 1983 E. Kettenhofen, *The Persian campaign of Gordian III and the inscription of Sapuhr I at the “Ka’be-ye Zartošt”*, şurada: S. Mitchell (ed.), *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia*, Oxford 1983 (BAR International Series 156), 151–71.
- Kienast 1990 D. Kienast, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 1990.
- Levick 2000² B. Levick, *The Government of the Roman Empire. A sourcebook*, London – New York 2000.
- LGPN VB J.-S. Balzat – R. W. V. Catling – É. Chiricat – F. Marchand (ed.), *A Lexicon of Greek Personal Names, vol. V.B: Coastal Asia Minor: Caria to Cilicia*, Oxford 2012.
- Liebenam 1897 W. Liebenam, *Curator Rei Publicae*, Philologus 56, 1897, 290–325.
- Loriot 1975 X. Loriot, *Chronologie du règne de Philippe l’Arabe (244–249 après J.C.)*, ANRW II/2, Berlin 1975, 788–797.
- Loriot 1996 X. Loriot, *Sur la datation du proconsulat d’Asie de L. Egnatius Victor Lollianus*, şurada: A. Chastagnol et al. (ed.), *Splendidissima Civitas: Études d’histoire romaine en hommage à F. Jacques*, Paris 1996, 221–29.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ*, 2 vol., Princeton 1950.
- Mason 1974 H. J. Mason, *Greek Terms for Roman Institutions. A lexicon and Analysis*, Toronto 1974.
- Mennen 2011 I. Mennen, *Power and Status in the Roman Empire, AD 193–284*,

- Impact of Empire 12, Leiden – Boston 2011.
- Mitchell 1999 S. Mitchell, The Administration of Asia Minor from 133 BC to AD 250, şurada: W. Eck (ed.), Lokale Autonomie und römische Ordnungsmacht in den kaiserzeitlichen Provinzen vom 1. bis 3. Jahrhundert, Münih 1999, 17–46.
- Mitchell – French 2012 S. Mitchell – D. French, The Greek and Latin Inscriptions of Ankara (Ancyra), Vol. 1: From Augustus to the End of the Third Century AD, Münih 2012.
- Olshausen 2014 E. Olshausen, Romans and Sasanids in the Soldier-Emperors period (3rd cent. AD). Brill's New Pauly Supplements I – Volume 3: Historical Atlas of the Ancient World. ed. A.-M. Wittke, E. Olshausen, R. Szydlak, Brill Online, 2014.
- Öztaner – Akdoğu Arca – Gökalp Özdil 2014 S. H. Öztaner – E. N. Akdoğu Arca – N. Gökalp Özdil, Nysa Ad Maeandrum'daki Yeni Bulgular Üzerine Bir Değerlendirme, In Memoriam Filiz Öktem, Ankara 2014 (Ankara Üniv., Dil ve Tarih Coğrafya Fak., Eskiçağ Dil. ve Kült. Böl., Latin Dili ve Edebiyatı ABD Yayınları 415).
- Peachin 1990 M. Peachin, Roman Imperial Titulature and Chronology, A. D. 235–284, Amsterdam 1990.
- Pflaum 1960 H.-G. Pflaum, Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain I–II, Paris 1960.
- Potter 1990 D. S. Potter, Prophecy and History in the Crisis of the Roman Empire. A Historical Commentary on the Thirteenth Sibylline Oracle, Oxford 1990.
- Regling 1913 K. Regling, Überblick über die Münzprägung von Nysa, şurada: W. v. Diest, Nysa ad Maeandrum, Berlin 1913, 70–103.
- Rémy 1976 B. Rémy, La carrière de Q. Aradius Rufinus Optatus Aelianus, Historia 25, 1976, 458–477.
- Reynolds 1994 J. Reynolds, L. Egnatius Victor Lollianus and Carian Aphrodisias, şurada: Y. Le Bohec (ed.), L'Afrique, la Gaule, la Religion à l'époque romaine. Mélanges à la mémoire de Marcel Le Glay, Bruxelles 1994, 675–680.
- Robert 1977 L. Robert, Documents d'Asie Mineure III. 1 Un type monétaire à Nysa, BCH 101, 1977, 64–77.
- Roueché 1981 Ch. Roueché, Rome, Asia and Aphrodisias in the Third Century, JRS 71, 1981, 103–120.
- Roueché 1996 Ch. Roueché, A New Governor of Caria-Phrygia: P. Aelius Septimius Mannus, şurada: A. Chastagnol et al. (ed.), Splendidissima Civitas: Études d'histoire romaine en hommage à F. Jacques, Paris 1996, 232–239.
- Roueché 2004 Ch. Roueché, Aphrodisias in Late Antiquity: The Late Roman and Byzantine Inscriptions, 2004, <<http://insaph.kcl.ac.uk/ala2004>>.
- Sartre 1995 M. Sartre, L'Asie Mineure et L'Anatolie. D'Alexandre à Dioclétien, IV^e s. av. J.-C.– III^e s. ap. J.-C., Paris 1995.
- Southern 2004 P. Southern, The Roman Empire From Severus to Constantine, Londra – New York 2004.
- Thomasson 1984 B. E. Thomasson, Laterculi Praesidium I, Göteborg 1984.
- Thonemann 2011 P. Thonemann, The Maeander Valley: A Historical Geography from Antiquity to Byzantium, Cambridge 2011.
- Varinlioğlu – French 1991 E. Varinlioğlu – D. H. French, Four Milestones from Ceramus, REA 93, 1991, 123–137.
- Wesch-Klein 2008 G. Wesch-Klein, Provincia. Okkupation und Verwaltung der Provinzen des Imperium Romanum von der Inbesitznahme Siziliens bis auf Diokletian. Ein Abriss, Viyana 2008.
- Yar-shater 1971 E. Yar-shater, Were the Sasanians Heirs to the Achaemenids?, La Persia nel Medioevo, Atti del Convegno Internazionale (Roma, 31 Marzo – 5 Aprile 1970), Roma 1971, 517–31.